

244 Józsefvárosi változások

Néhány nap óta már vaskos lexikon örökíti meg annak a területnek a történelmét, eseményeit, személyekhez és intézményekhez fűződő emlékeit, amelyet az egész országban csak így ismernek: a Józsefváros. A közelgő pártkongresszus tiszteletére rangos és lelkes szerzőgárda állította össze a Józsefvárosi Lexikont; tudósok és fizikai munkások, közéleti személyiségek és nyugdíjasok, művészek, könyvtárosok és muzeológusok roppant tömegű színes adalékokat tártak fel Budapest VIII. kerületéről.

A szőlőműveléstől a 62 utcáig

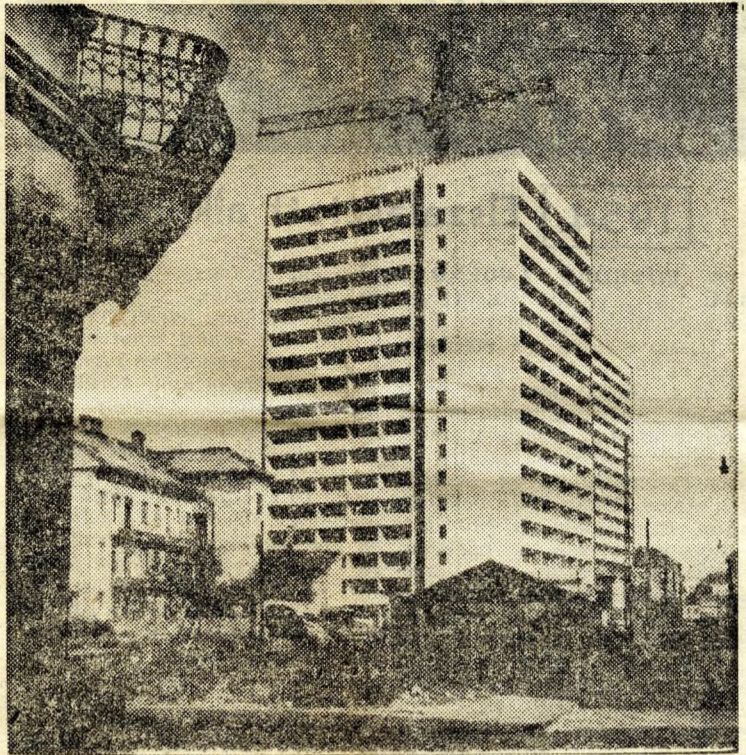
Íme néhány mozaik a Józsefváros önéletrajzából: született — azaz benépesült — 250 éve, *Alsó-Külváros* néven, három négyzetkilométeren. Alig néhány évvel ezt megelőzően, a török kiverését követően, Bocatius kassai polgármester a mai Múzeum körút környékét, Pest városának akkori várfalait járva, az ütött-kopott, romokban heverő házak között keserűen jegyezte meg: — Pestet inkább pestisnek kellene nevezni... Vajon mi mást mondhattak volna 1945 januárjában azok, akik szemtanúi voltak annak, hogy a kerület épületeinek 90 százaléka megrongálódott és a Kerepesi temetőben 8000 temetetlen halott feküdt...

Néhány további adalék: 1720 táján a mai Illés utca helyét szántóföldek és majorságok tarkították, az állattartáshoz szükséges kútvíznek egész Pestet tekintve is itt voltak leginkább bővíben. A mai *Kulich Gyula tér helyén szőlőművelés folyt, s 1785-ben települt a pesti állatpiac a Teleki tér környékére. Egyszer Medárd-napi vásárról feljegyezték, hogy 13 ezer vámfizető kocsi érkezett a lóvásárra. A piac vonzotta a környékre az embereket, s a Józsefváros lakossága a XIX. század elejére már hétézerre nőtt, minden harmadik pesti ház itt emelkedett. Igaz, falusias házak, ahol többnyire egyetlen szobában húzódott meg az egész család, kutyástul, macskástul, baromfistul. Az 1838-as árvíz helyi vonatkozását korabeli festmény ábrázolja: ahol ma a VIII. kerületi tanács épülete áll, csónakok imboolyognak a hullámokon. A *kiégyezés idején a Józsefvárosnak már 62 utcája és nyolc tere volt. Fél évszázad alatt a kerület nyugati részén Pest legnagyobb művészeti, tudományos, oktatási és egészségügyi centruma épült ki; a többi között a Rókus Kórház, a Nemzeti Múzeum, a Tudományegyetem orvos- és bölcsészkarja, a Pesti Magyar Színház. A Calvin téren megépült az első lóvasúti vonal végállomása, majd 1884-re a Keleti pályaudvar és öt év múlva a Stáció (Baross) utcai villamosvasút.**

Városrendezés nélkül...

Mindez nemcsak kuriózum. Hanem annak bizonyítéka is, hogy a Józsefváros évszázadokon át Budapest legdinamikusabban fejlődő kerülete volt. Ez a fejlődés az első világháború előtt torpant meg. A Körüttől keletre többségében megmaradtak a falusias jellegű, földszintes, elemi komfortot is nélkülöző házak, munkásnegyedek alkotva.

A 250 mozgalmas év sem volt elég azonban ahhoz, hogy a Józsefváros a tervszerű városépítés vonását vallhassa magáénak. 1787-ben jelent meg az első rendelet arról, hogy az építendő házak terveit be kell mutatni, és azokat csak vizsgázott mesteremberek, pallérok valósíthatják meg. Jellemző, hogy a Városszépészeti Bizottsághoz 1809—1847 között 25 neves építőmester 700-nál is több tervet mutatott be a Józsefváros rendezésére, ebből csupán 24 vált valóra. Az elhanyagolt városrendezés öröksége nemzedékről nemzedékre szállt: 1850-ben a Józsefváros házainak 98 százaléka volt még földszintes, s a kerület esztétikája elleni „merényletek” kö-

Igy találkozik a régi és az új Józsefváros.

zött ott szerepel a Rókus Kórház, a nála fiatalabb Corvin Áruház és nem kevésbé az OTI-torony építése...

A Práter utcai „fenyőerdő”

A felszabadulást követő építkezésekből nem maradt ki a Józsefváros, hiszen a Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet Üllői úti székháza, a Luther utcai iroda- és lakópalota, a Baross téri felüljáró, a Baross utcai új lakóházak sokat javítottak a kerület városképén. Viszont az is igaz, hogy két és fél évtized alatt összesen 38 épülettel gyarapodott a Józsefváros — kevesebbel, mint Budapest bármely más kerülete.

A főváros fejlesztésének az a koncepciója, hogy a lakásépítkezést, a városépítést immár a külső kerületekben kell szorgalmazni, csak akkor válik célszerűvé, ha nem hagyja figyelmen kívül a belső kerületek állapotát. Márpedig nem kétséges, hogy például a Józsefváros előregedéséből adódó gondok és bajok mind aggasztóbbá válnak. Alig két évtizede még a legnépesebb kerülete volt Budapestnek, ma már a negyedik helyre csúszott vissza lélekszámban, és sok tekintetben eleven és szenvedő példája a kerületek közötti egyenlőtlen fejlődésnek, amelynek orvoslását most éppen a negyedik öt éves terv tűzte ki célul.

A Józsefváros — beteg városrész, kórlapja meglehetősen nyomasztó diagnózisokról árulkodik. Épületeinek csaknem 70 százaléka a múlt századból való, s a főváros mintegy 41 ezer bontásra érett lakásból 10 ezer található a kerületben. Az életveszélyes állapotban levő budapesti lakóházak 22 százaléka a VIII. kerület terhére irandó — csupán az utóbbi öt évben megduplázódott az ilyen józsefvárosi házak száma —, a két éven belül bontásra kényszerülő fővárosi épületek egyharmada is a Józsefvárosban lehet. Egész utcatorok élnek végnapjait, s nem egyedüli eset a Práter utcáé, ahol a lakások aládúcolásához felhasznált faanyagból fenyőerdő tellene ki. Sem nappal, sem az esti órákban nem tartozik a kellemes látványok közé a Bérkocsis utca, a Futó utca, a Nagytemplom utca, a Dankó utca és a többi. Az sem véletlen, hogy amíg a főváros lakossága alaposan megnőtt az utóbbi évtizedekben, a Józsefvárosé 9000-rel csökkent.

Szanálni, szanálni!

A gyógmód, legalábbis annak tömeges és gyors alkalmazása, a szanálás nem várhat magára az omladozó városrészben. Először 1962-ben tárgyalta a fővárosi tanács a józsefvárosi szanálás témáját; három év telt el a bontás-építés engedélyezéséig, s

az első kijelölt területen, a Tömő utcában mind a mai napig csak egyetlen toronyházba költözhettek be a lakók, a 24 lebontott földszintes ház 291 lakása helyén.

Most végre remény van arra, hogy ez a „csigatempó” meggyorsul. A program: 1975-ig a Baross utcától délre, az Illés utca—Lósonci utca—Kemény Zsigmond utca—Práter utca övezte területen 3400 lakás bontása és 2700 új családi otthonnak az építése, összesen hat 16 emeletes toronyházban és 5—8 emeletes épületekben. Ennek az övezetnek a csatornahálózata hamarosan százéves lesz, a csövek már alig bírják a víznyomást, a gázvezetékeket földgáz továbbítására kell alkalmassá tenni, az elektromos hálózatot, az utakat pedig újjáépíteni; új városrészt nem lehet régi közművekre építeni, a rekonstrukció tehát nem két fillérbe kerül majd.

Pillanatnyilag azonban a szanálás megindítása nehezebb hónapokat és éveket szerez a kerület, a főváros vezetőinek, mint bármely más józsefvárosi problémának annál előtte. Mindenekelőtt 101 üzemet, műhelyt, pinchehelyiséget, ktsz-telepet, maszeküzletet kell elköltöztetni, kártalanítani 1971 végéig. — *Hova települjünk és miből, mi lesz a termelésel?* — bolydultak fel kórusban az érintett ipari üzemek. Keservük érthető, de a szanálás általános érdeke még inkább indokolt. A Fővárosi Beruházó Vállalat és a kerületi tanács részint helyiségek tartalekolásával, részint 100 millió forintokkal kész a kártalanításra, a többi viszont — az üzemek és felügyeleti szerveik hozzáállásán múlik. Mindenesetre intő jel, hogy eddig mindössze 10—15 üzem adta beleegyezését az áttelepülésbe.

A szanálás másik feltétele: bármennyire is szentségtörésnek tűnik, véget kell vetni a bontott anyagok mentése ürügyén zajló, jőszerűen igen drága „társadalmi” bontogatásnak, s dömpferrel, bulldózerrel, robbantással kell végezni mielőbb a roskatag földszintes házakkal. Máskülönben a jövő év végéig előirányzott 950 lakás bontásából semmi sem lesz, s a program, amely 1975 után már a Józsefváros más részeire is kiterjed, a végtelenbe tűnik.

A Tömő utcában elkészült toronyház egyelőre csak izelítő a jövő Józsefvárosából, amelyet a különböző vázlatokból, makettek-ből tervezők és laikusok egyaránt úgy ítélnék meg: a városrészt vissza fogja hódítani Budapest kerületei közül az elsőséget szépségben, komfortban, lélekszámban egyaránt. Remélhetőleg két évtized múlva már befejezett tényként s nem mint óhajról írhatnak erről a városrésztől a Józsefvárosi Lexikon következő kötetének szerzői.

Fekete Gábor